

College voor Toetsen en Examens

FRIES HAVO

SYLLABUS CENTRAAL EXAMEN
2026

Versie 2, juli 2024

© 2024 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag mits voorzien van een bronvermelding en zonder enige wijziging worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van het College. Het hergebruik van eventueel auteursrechtelijk beschermd werk van derden in dit werk is niet nader geregeld door het CvTE.

INHOUD

Voorwoord	4
1 Examenstof van centraal examen en schoolexamen	5
2 Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	6
2.1 Domein A: Leesvaardigheid	6
3 Het centraal examen	7
3.1 Zittingen centraal examen	7
3.2 Hulpmiddelen	7
Bijlage 1: Examenprogramma Friese taal en cultuur havo/vwo	8

VOORWOORD

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft in een syllabus, die jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan een syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten. Bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computereexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

De functie van een syllabus is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is ook een hulpmiddel voor degenen die zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2026. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2027 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2026 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2025 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2026 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. J.H. (John) van der Vegt MPM

1 EXAMENSTOF VAN CENTRAAL EXAMEN EN SCHOOLEXAMEN

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen E (behalve het gecursiveerde deel) en F, en ten minste twee domeinen uit de domeinen B, C, D en E (het gecursiveerde deel);
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: het domein A, waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

2 SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE

2.1 DOMEIN A: LEESVAARDIGHEID

Analyseren en interpreteren

- 1 De kandidaat kan:
 - de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven;
 - de kandidaat kan onderwerpen en hoofdgedachten van gehele teksten en tekstgedeelten aanwijzen of parafraseren voor zover expliciet aanwezig en verwoorden voor zover impliciet aanwezig;
 - de kandidaat kan tekstgedeelten beknopt samenvatten, d.w.z. reduceren tot de hoofduitspraak of hoofduitspraken met bijbehorende ondersteuning of (belangrijke) ondergeschikte uitspraken;
 - relaties tussen delen van een tekst aangeven;
 - de kandidaat kan inhoudelijke en functionele relaties benoemen die ex- of impliciet tussen tekstonderdelen aanwezig zijn; inhoudelijke en functionele relaties zijn bijvoorbeeld:
 - verwijzingsrelaties;
 - de relatie van oorzaak-gevolg;
 - de relatie doel-middel;
 - de relatie van stelling-argument-subargument;
 - de relatie van algemene uitspraak-toelichting
 - conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur;
 - standpunten en soorten argumenten herkennen en onderscheiden;
 - de kandidaat kan standpunten en soorten argumenten herkennen en onderscheiden.

Opmerking:

Hoewel de in het centraal examen te toetsen eindtermen voor havo en vwo gelijkkluidend zijn, zullen de centrale examens voor havo en vwo merkbaar van elkaar verschillen. Het verschil tussen beide examens zal tot uitdrukking komen in een op het niveau aangepaste tekstkeuze en in de complexiteit van de vragen en opgaven. De teksten die aan de vwo-kandidaten worden aangeboden zullen over het algemeen voor wat betreft de inhoud een hogere abstractiegraad hebben dan de teksten voor de havo-kandidaten en voor wat betreft zinsbouw en woordkeuze ingewikkelder zijn. De vragen die aan de vwo-kandidaten worden gesteld zullen over het algemeen moeilijker zijn dan de vragen die aan de havo-kandidaten gesteld worden. Van de vwo-kandidaten wordt een hogere graad van beheersing van de leesvaardigheid verwacht dan van de havo-kandidaten.

3 HET CENTRAAL EXAMEN

3.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl

3.2 HULPMIDDELEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl

BIJLAGE 1: EXAMENPROGRAMMA FRIESE TAAL EN CULTUUR HAVO/VWO

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Leesvaardigheid
Domein B	Mondelinge taalvaardigheid
Domein C	Schrijfvaardigheid
Domein D	Literatuur
Domein E	Friese taal en cultuur
Domein F	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen E (behalve het gecursiveerde deel) en F, en ten minste twee domeinen uit de domeinen B, C, D en E (het gecursiveerde deel);
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: het domein A, waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Leesvaardigheid

1 De kandidaat kan van in het Fries geschreven artikelen en verslagen:

- de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven;
- relaties tussen delen van een tekst aangeven;
- conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur;
- standpunten en argumenten herkennen en onderscheiden.

Domein B: Mondelinge taalvaardigheid

Subdomein B1: Luistervaardigheid

2 De kandidaat kan van een in het Fries gesproken betoog of uiteenzetting:

- de hoofdgedachte van de tekst of tekstgedeelten verwoorden;
- opvattingen en gevoelens van de spreker benoemen;
- standpunten en argumenten herkennen en onderscheiden;
- het beoogde publiek en het spreekdoel benoemen.

Subdomein B2: Spreekvaardigheid

3 De kandidaat kan verworven informatie adequaat in het Fries presenteren met het oog op doel en publiek en daarbij standpunten en argumenten verwoorden.

Subdomein B3: Gespreksvaardigheid

- 4 De kandidaat kan in een gesprek in het Fries adequaat:
- informatie vragen of verstrekken met het oog op doel, publiek en gespreksvorm;
 - reageren op bijdragen van luisteraars of gespreksdeelnemers.

Domein C: Schrijfvaardigheid

- 5 De kandidaat kan adequaat in het Fries:
- schriftelijk informatie vragen en verstrekken;
 - verworven informatie schriftelijk presenteren, rekening houdend met doel en publiek en daarbij standpunten en argumenten verwoorden of uitdrukking geven aan gevoelens;
 - een verslag schrijven.

Domein D: Literatuur

Subdomein D1: Literaire ontwikkeling

- 6 De kandidaat kan beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn leeservaringen met een aantal door hem geselecteerde literaire werken. De werken zijn oorspronkelijk geschreven in de Friese taal.
* Minimumaantal: havo 6; vwo 9 waarvan minimaal 3 voor 1945.

Subdomein D2: Literaire begrippen

- 7 De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden, en literaire begrippen hanteren bij de interpretatie van literaire teksten.

Subdomein D3: Literatuurgeschiedenis

- 8 De kandidaat kan een overzicht geven van de hoofdlijnen van de Friese literatuurgeschiedenis en de gelezen literaire werken plaatsen in historisch perspectief.

Domein E: Friese taal en cultuur

Subdomein E1: Friese taal

- 9 De kandidaat kan:
- hoofdlijnen aangeven van de historische ontwikkeling van de Friese taal;
 - voorbeelden geven van taalverandering en interferenties;
 - de hedendaagse positie van de Friese taal als minderheidstaal binnen de regionale, de Nederlandse en de Europese samenleving verwoorden;
 - de rol en de maatschappelijke betekenis van de Friese taal in het openbare leven beschrijven;
 - *beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn studie naar of ervaringen met een taalkundig verschijnsel in Friesland.*

Subdomein E2: Friese cultuur

- 10 De kandidaat kan:
- (door middel van voorbeelden) een overzicht geven van uiteenlopende Friese cultuuruitingen;
 - *beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn ervaringen met enkele Friese cultuuruitingen.*

Domein F: Oriëntatie op studie en beroep

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](https://www.cvte.nl)

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. [Centraleeindtoetspo.nl](https://www.centraleeindtoetspo.nl)

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. [Examenblad.nl](https://www.examenblad.nl)

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen. [Staatsexamensvo.nl](https://www.staatsexamensvo.nl)

 Centrale examens middelbaar beroeps-onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. [Examenbladmbo.nl](https://www.examenbladmbo.nl)

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. [Staatsexamensnt2.nl](https://www.staatsexamensnt2.nl)